

pjesma — (kratki) esej

(u pjesništvu branimira bošnjaka)
goran rem

SLOVO RAZLIKE-TEORIJSKO I ESEJISTIČKO POLAZIŠTE

U slučaju pristupa pjesništvu Branimira Bošnjaka postupit ćemo nešto drukčije nego li do sada, što nam kao zahtjev postavlja Bošnjakova teorijsko esejistička produkcija, s kojom i njegovi poetski tekstovi korespondiraju, pa se mora barem nakratko napomenuti iz kakva to Bošnjakova, dakle višestruka, angažmana proizlazi poetički nacrt njegova pjesništva.

Branimir Bošnjak pripada onim pjesnicima koji su počeli proizvoditi tekstove u vrijeme posljednjih godina dominacije Razloga, prijelaz šezdesetih u sedamdesete, ali se nisu priklonili tome konceptu pogotovu ne „bez ostatka“. Dakle radi se o pjesnicima (književnim kritičarima i esejistima) koji nisu imali tako sretnu časopisnu situaciju kao pjesnici prethodna dva desetljeća i nisu se mogli tako jednostavno časopisno ovjeriti kao što su to učinili i „krugovaši“ i „razlogaši“ premda, i uz Pitanja, bez časopisa koji bi na taj način uobličio nekako generacijsko i konceptualno zajedništvo, nije se dogodilo to da se pismo nekih od ovih pisatelja ipak ne susretne u najbitnijim točkama: prihvaćenje utjecaja bartovske i deridijanske misli. O tomu najbolje svjedoči *krunski projekt časopisa Pitanja*, projekt imenovan „Slovo razlike“, a uobičen u konceptualno povezan zbir tekstova što su odabrani u vizuri najsnažnijih *dozega strukturalističke i, već, poststrukturalističke teorije pisma*. Branimir Bošnjak, koji je uz „gramatologa“ Darka Kolibaša i urednik ove knjige, u svojem autorskom prilogu govori o *konstituiranju pisanja kao tehnologiji/ekonomiji iskupljenja*, a u tekstu se snažno osjeća upravo laktira koju su čitali i „razlogovci“ ali s bitnim odmakom u stavu prema toj lektiri. Tako se, u esejističkom obliku počelo bilježiti „slovo razlike“ onih koji su ulazili u literaturu. Nešto se slično dogodilo i u nacrtu poetika, nacrtu koji se ispisivao u tekstovima pjesama tih „nastupajućih“. Osjetivši kao najveće opterećenje svome pismu još uvijek djelatna i prethodna dva koncepta, njihov je prvi oslonac, uz Slovo razlike, kao teorijskih promišljanja bilo nastojanje: odmaknuti se od koncepta Krugova i Razloga. Međutim, kada se od nečega odmiče nužno je da se pomalo na to ipak djelomično nasloni. Ovakvo se oslanjanje — odmicanje najumješnije oblikovalo u tekstotvorju Severa i Stojevića, a nešto kasnije i Rogića, koji su, *izlazeći iz samog središta hajdegerijanske filozofske misli, uputili se ispitivanju mogućnosti osamostaljene jezične proizvodnje*.

I kod Branimira Bošnjaka pojavljuje se nešto slično. Naime, već njegova kritičarsko — esejistička vizura proizvela je ono teorijsko uporište koje će su — tekstno ispisivati njegova poetska proizvodnja, no konzistentnije tek ona iz osamdesetih!

Naime, njegova rana autorska literarna produkcija nije se odmah, paralelno s esejističkom uspijevala izgraditi u osvjetljenju ovako radikalnih postava. Ova se produkcija početno izgrađuje u obzoru egzistencijalističke intime³ te se mjestimično poduhvaća složenijih jezičnih tvorbi u zbirci karakteristična naslova: *Trošenje maske*⁴, a kasnije ponešto i u zbirci *Gimnastičar u pidžami*⁵.

PJESMA — (KRATKI) ESEJ

U izravnoj povezanosti s esejističkom Bošnjakovom mišlju nastaje jedan dio tekstova iz četvrte Bošnjakove knjige poetskih tekstova, zbirke više nego indikativne naslova *Semantička gladovanja*⁶.

Upravo taj dio tekstova okupirao je našu iščitateljsko-istraživačku namjeru, jer je riječ o produkciji koja je izrazito teorijski osviješteno izgrađena. Ova je *teorijska osviještenost* dapače u nekim tekstovima prisutna u toj mjeri da bismo mogli pisati o *nekotrsnim pjesmama — (kratkim) esejima*. Vidjet ćemo kako ovi tekstovi upisuju zajednički trag s nekim Bošnjakovim esejima i kako se uobličuju u cjelovito projektirano pismo, u kojemu je sva tekstovna strukturalizacija, bez obzira na prvo mimetično očitavanje, ili upravo s njim, pojedinih njenih segmenata, zapravo elaboracija i oprimirivanje teorijski zasnovanog i esejistično izloženog mišljenja.

„Svijet nestaje nestankom jezika.“⁷

Vraćajući se kući hodam jedno vrijeme usporedo s radnikom koji gura bicikl. Nešto me je koprakalo da pronađem taj prokleti primjer koji mi ne da mira. I uskoro sam ga našao! *Umorni radnik s biciklom* iz De Sicih filmova. Bio je to on, taj nekada legendarni primjer koji se i prečesto koristio. Postao je toliko neupotrebljiv da sam gotovo zaplakao.

Siromaštvo, bijeda, očajanje, sve je to u jednom svijetu koji je minuo.

Taj je svijet istrošio svoj znak.⁸

Prvi čitalački napor vrlo se lako i brzo snalazi u većem dijelu ovakvih Bošnjakovih tekstova. Time ne želimo sugerirati da se radi u tekstovima neopterećene pisljivosti, nego namjeravamo zabilježiti da se u prvom, mimetičnom čitanju uočavaju brojni znaci što označuju (pre-) poznatljivu predmetnost. Reminiscencijom koju dodiruju ovi znaci često je u svezi s ironijom kojom se označava apsurdistična kakvoća razgledana svijeta. Već se u *ironijskom*, kao načinu nanošenja tragova, upadljivo osjeća *svijest o trošnosti* ne samo svega toga označenog nego i samog čina označavanja.

Tako se sa suvremenim čitateljem korespondira na fonu bliskosti tematiziranog, gdje diskurs ovih tekstova pomno izbjegava pozitivna ekspresivna

označavanja, a konativnu se označajnost vrlo sugestivno isprepliće u narativnom nanošenju referencija. Gotovo analitičnom ustrajnošću bilježe se pozicije svakodnevnog okružja.

Democionaliziranost takovog posla u samom tekstu označuje se nizom motiva kojima je svima zajedničko upravo nalaženje u svijesti o *istrošenosti takova svijeta*, odnosno *istrošenosti jezika* (takova svijeta). Tako se ispisuje bliskost zbiljnoj životnoj praksi:

Što vam daju, voće hvataju tuđe ruke, zadnja je prodavčeva. Stoga vas moram uputiti u tajnu izvora: *mjesto koje prepoznajete, koje nam je zajedničko*. Trg ili tržnica, nešto između kuće i posla. Putovanje i samoća!⁹ (podv. G. R.)

Dakle, vidimo mali osviješteni recidiv istrošenih motiva.

TEMATIZIRANJE U — PISALAČKOG UŽIČA

Već prva pjesma zbirke, programatski gotovo naviješta *problematiziranje i samog u — pisalačkog užiča*. Nalazimo se tako pred tematiziranim problemom čitanja — pisanja — zajedničkog (pisac — čitatelj) proizvođenja, tih tekstova. Ovdje se već upisuje i značajna *nit* gotovo *eksplicitne metajezičnosti*. Metajezičnost indicira i sama uvodna pozicija ove pjesme prema drugim tekstovima, a pročitajmo i jedan odjeljak ove pjesme:

Treba samo pružiti jezik koji tako divno ispunjava usta.¹⁰

Mimetična čitanja, nerijetko, u Bošnjakovim pjesmama, kako je već prethodno naznačeno, otvaraju razgledanje prostora banale svakodnevnog, a hermeneutičnijom čitanja vidimo da su ti predmetnosni signifikati zapravo primjeri potrošenosti svijeta / jezika. Npr:

I to je dakle svijet koji postavlja zahtjev za postojanjem. Ima *sadržaj*. Kako, ako je njegov znak do kraja istrošen, ako nema gotovo nikakve nade za njegovo obnavljanje. Gust i nerazpoznatljiv gnjije i raspada se i ne može se više iskazati. Nije mi primjer svijeta koji je na zalasku.¹¹

Veliku bliskost samih referencija (o svakodnijevanju) simboličnom načinu označavanja usložnjuje upravo *tematizirana metajezičnost*, koja u sklopu značenja jedne ovakve pjesme funkcionira kao dominirajući faktor izgradnje i kao takva se nalazi u neposrednoj blizini esejistična diskursa.

U slijedećem primjeru možemo gotovo eksplicitno pročitati poststrukturalističku lekturu:

jezik samo metafora koju loše koristimo, nečega što nam je poklonjeno pa se istrošilo u brbljavosti!¹²

ŽANROVSKO ISKUSTVO PJESME U PROZI

Karakteristična je narativnost iskaza koja upućuje metajezičnom, žanrovskom iskustvu pjesme u prozi, što se vidi iz vezane strukture rečenice koja se ne zaustavlja čak niti zbog kakva ritmičnog ili metričkog udara, a ipak se kreće prostorima nekolicine stihova, sa stalnim korištenjem opkoračenja kojemu se niti ne suprotstavlja nekakav ritmično-metrički označen završetak stiha.

UPISANA SVIJEST

U Bošnjakovim tekstovima možemo, znači, pisati o izraženoj svijesti upisanoj na razini nekoliko tekstovnih struktura. Metajezičnost Bošnjakovih tekstova nadrađa svoju formalnu te žanrovsku imanenciju i zauzima značajno mjesto na tematskoj ravni, u nizu motiva — poetičkih eksplikativa, koji zapravo i zapliću „gastroonski“ problem „značenjskih gladovanja“, naslovom, i podnaslovnim ciklusom, istaknutih kao onaj faktor koji muči „probavu“ Bošnjakova pisma:

Nema patnje, suosjećanje je tek ovlaštano, čak i njegov diskurs je tek narativno informativan. Dogada se u jednoj knjizi koja je odabrala loše primjere. Čitali smo i boljih, što je mala utjeha za one koji pišu i dalje.¹³

Ovaj kritično — samooznačujući iskaz zapućuje se pravcu koji mu je utrt inercijom dotadašnjeg traga. Druga dimenzija pisma, prostorno propitujuća u predmetnosti, svjedoči o *samorazdajućoj kakvoći svijeta / jezika koji ne uspijeva više osigurati dovoljno smisla* koji bi proizvodio potentne sustave značenja, sustave koji bi mogli o p e t konstituirati Znak:

Pisati:

na stolovima gdje se briše razliveno mlijeko (ranjavanje i nevinost) bilježiti konture razmravljenog kruha izgubljeni zalogaj izjeda pismo papir pribor zagrizen zalogaj priključen mlijackavom gutanju.¹⁴

Takovo pismo nije više sposobno proizvodno se autonomizirati: „O trošnosti jezika može se govoriti upravo tamo gdje on nije *samodjelatan, obnavljajući korišten govora* (podv. G. R.), tamo gdje se uzimajući površno i nasumice, još brže izgubilo, zaboravilo, ispreturalo ono tijelo jezika, koje, kao čunak na tkalačkom stanu, ispliće svijet ako ga pravi govor nagovara.“¹⁵

ZAKLJUČNO: TROŠNOST SVIJETA / JEZIKA

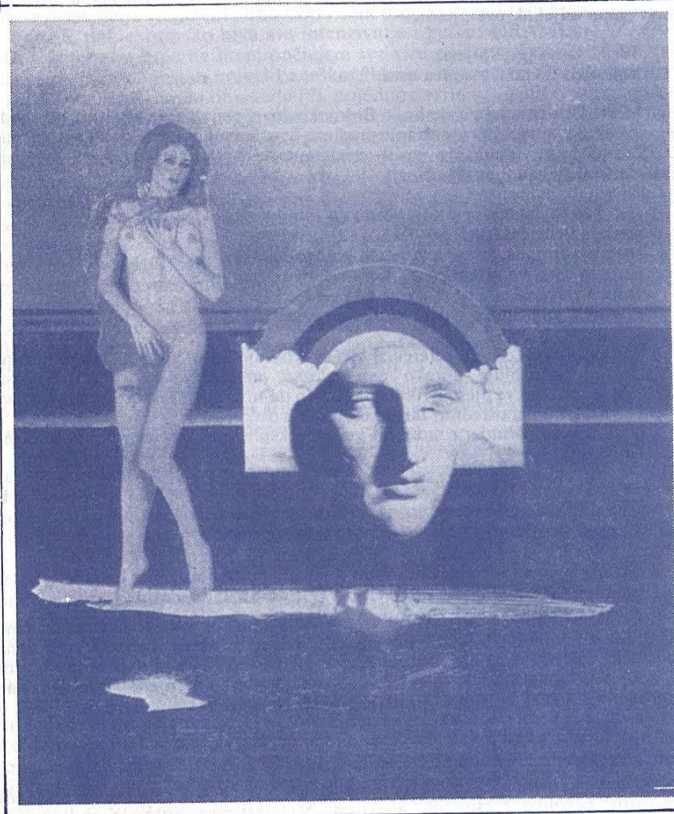
Dakle, svijest o pismu nije smao pred — postavljena nego je i postavljena — u! *Riječ je o svijesti koja vezuje jedno poetsko i filozofijsko iskustvo sa sviješću o trošnosti toga iskustva:*

Prípovijest je to o objašnjenjima Znaaka. O identitetu. Potom o semantičkom purizmu, o plamtećem znaku koji nam nareduje da se bavimo bitnim Znaaka i njegovim određenjem u budućem. Sve je ostalo nebitno i samo nas skreće s puta.¹⁶

Tematizirano je takvo viđenje svijeta prema kojemu je riječ potrošila mogućnost da čuva „bitak“ (odavno) ali ne i mogućnost da o baš takovu stanju sama kazuje. Karakterističan je jedan iskaz:

Sve je prepisano iz bilo koje KNJIGE kako reći gašenje samo filozofijsko stanje kao čir uzrokovano bolestima mozga?¹⁷

iskaz, koji pokazuje onaj isti *deridijanski ili kasnobarbatski koncept* kakav smo iščitavali kod Makovića ili pak Maleša, po kojemu je pisanje utiranje jednog uvijek djelomično ponavljanog i uvijek nastavljenog (nastavljanog) traga, traga određenog, vratimo se esejisti Bošnjaku, svojim jezikom — svijetom: „Jezik zaista odražava naš svijet i kad on nestane, kad se promijeni, istroši, nestat će našeg svijeta / jezika. Bit ćemo neka vrsta zaboravljene, daleke domovine onima čiji će jezik hitati novim pitanjima, kontinent s gomilama istrošenih, a možda još i svježih, neumrljih riječi. Zavisi kako živimo naš jezik, kako smo sadašnjost vlastitog svijeta okrenuli stvaralačkom jezgrom vlastita bića.“¹⁸

kolaž radeta tomića

1. Slovo razlike — teorija pisanja (urednici Branko Bošnjak i Darko Kolibaš), Edicija časopisa Pitanja, Zagreb, 1970.
2. Isti tekst Branimir Bošnjak u zborniku Slovo razlike imenuje Pisanje kao *tehnologija* iskupljenja, a u knjizi Pisanje i moć (Mladost, Zagreb, 1977): Pisanje kao *ekonomija* iskupljenja.
3. U zbirci: Sve što nam prilazi, Zagreb, 1969.
4. Branimir Bošnjak: Trošenje maske, Zagreb, 1974.
5. Branimir Bošnjak: Gimnastičar u pidžami, Zagreb, 1978.
6. Branimir Bošnjak: Semantička gladovanja, Zagreb, 1983.
7. Branimir Bošnjak: Zlatno književno runo, Zagreb, 1983, str. 92.
8. Semantička gladovanja, str. 27.
9. Isto, str. 13.
10. Isto, str. 5.
11. Isto, str. 30.
12. Isto, str. 12.
13. Isto, str. 26.
14. Isto, str. 89.
15. B. B.: Zlatno književno runo, str. 93.
16. B. B.: Semantička gladovanja, str. 31.
17. Isto, str. 57.
18. B. B.: Zlatno književno runo, str. 93.

gde je rade tomić

rade tomić

DA SE NE OSUŠI

Mnogim domaćicama događa se da radeta tomića pripreme za obed ali da ga iz bilo kog razloga ne mogu odmah izneti na sto a rade tomić ako stoji dugo ohladi se pa veoma često i osuši tako da nije ni blizu ukusan kakav bi bio da je odmah iznesen na sto ova se nezgoda može veoma lako izbeći ako se tomić izvadi iz pećnice ostavi u sudu u kome je pečen i prekrije aluminijumskom folijom ako se i ohladi neće se pokvariti niti osušiti pred iznošenje na sto treba ga samo staviti u pećnicu i zagrejati pa će se imati utisak kao da je atog trenutka ispečen Ukoliko se ovako postupi rade tomić se može pripremiti i 24 sata unapred što umnogome olakšava posao domaćici naročito kad ima zvanice za obed

GDE JE RADE TOMIĆ

Svakodnevno ponavlja se to Više ribolovaca Sa udicama zabačenim S dobrim mamicima čekaju a on? neće pa neće Gde je Rade Tomić Na kopnu il u vodi ima li ga u Kolumbiji Ima li ga u Bogoti Može li se neprerađen kupiti jevtino na kilograme Zelen li je Kopa li se u rudnicima Je li on kamen spoticanja Ili riba rečna Hiljadu puta veći je od zemlje on Trinaest puta teži od nje

SKLON PADU

Na području Slavonije već nekoliko dana neprekidno pada rade tomić dostižući u nekim mestima visinu i do 2,5 m U planinskom delu Bosne tomić je takode osvanuo. U Banjaluci, na primer, tomić ne prestaje da pada Budući da su na vreme obavili jesenje radove, sedeći kraj svojih peći, seljani posmatraju kako neprestano pada divni beli tomić.